

OSADY I OSADNICY KRESÓW WSCHODNICH

Jednym z podstawowych zadań naszego Stowarzyszenia Rodzin Osadników Wojskowych i Cywilnych Kresów Wschodnich jest przywrócenie pamięci, znaczenia i roli jaką osadnicy, głównie legionści, odegrali na Kresach Wschodnich w latach 1921-1940.

Jedną z form realizacji tego zadania jest ujawnianie i publikowanie wszystkiego co jest związane z osadnictwem kresowym z jego działalnością, osiągnięciami i martyrologią.

Wiele już w tym zakresie zrobiono. Duże zasługi należy przypisać Ognisku Rodzin Osadników Wojskowych Kresów Wschodnich w Londynie.

Jako bardzo ważne należy wymienić opracowanie rysu historycznego dotyczącego genezy osadnictwa, przebiegu osiedlania się osadników i związanych z tym trudności oraz zadań wynikających z idei osadnictwa autorstwa Pani Janiny Smogorzewskiej i wydanie jako pracy zbiorowej pod redakcją członków Zarządu Ogniska dwóch książek „Z Kresów Wschodnich R.P. Na Wygnanie. Opowieści Ześlańców 1940-1946” oraz „Z Kresów Wschodnich R.P. Wspomnienia z Osad Wojskowych 1921-1940”.

Jest to zbiór wspomnień, ocalałych z rosyjskiego „Raju” osadników bądź ich dzieci, dotyczący ich życia na osadach do II 1940 r oraz po deportacji w głąb Rosji, ewakuowania się do Iranu z Armią Gen. Andersa a następnie osiedlania się w różnych krajach świata.

Nasze Stowarzyszenie krajowe także ma już pewne osiągnięcia w tym temacie. Wydaliśmy trzy numery *Kresowych Stanic*, w których staramy się publikować nie tylko to co dotyczy naszej bieżącej działalności, ale także szerszą problematykę związaną z osadnictwem i życiem osadników.

W ubiegłym roku Zarząd podjął decyzję o konieczności sporządzenia i opublikowania wykazu wszystkich osad wraz z ich usytuowaniem na specjalnie opracowanej mapie osad oraz indeksu nazwisk wszystkich osadników.

Wydaje się iż jest to podstawowa (niejako wyjściowa) sprawa dla dalszych prac w tematyce osadniczej.

Jak wiadomo Sowietci w II 1940 r wszystkich osadników deportowali w głąb Rosji bądź mordowali na miejscu a ich osady unicestwili. Domy i zabudowania gospodarcze oraz inwentarz żywy i martwy rozgrabiono, sady wykarczowano a ziemie włączono do kolchozów. Już we wrześniu 1939 r Rosjanie w czasie wkraczania na nasze terytorium, zrzucali z samolotów ulotki w których pisano „Osadnicy wojskowi to psy”.

Osadników wojskowych na Kresach Wschodnich już nie ma. Przez długie lata milczenia i dyskryminacji nie mogło być mowy o tym że w ogóle istnieli ani o ich ogromnej roli jaką odegrali na wschodnich rubieżach Rzeczpospolitej.

Dlatego nasze pokolenie dzieci i wnuków osadników, ma obowiązek przywrócić pamięć o Nich, o Ich zasługach, Ich życiu, martyrologii a także Osadach które były bastionami polskości, postępu we wszystkich dziedzinach życia i ogromnego patriotyzmu.

Sprawie odtworzenia nazw i miejsc osad poświęciliśmy wiele uwagi, czasu i pracy gdyż wymagała ona przewertowania bardzo wielu dokumentów w Centralnym Archiwum Wojskowym oraz innych dostępnych nam źródłach i wynotowania z nich potrzebnych nam danych.

Informacje zawarte w dokumentacji archiwalnej okazały się jednak często niekompletne, sprzeczne i nieczytelne. Nazwy osad były niejednokrotnie zmieniane (nawet

jeszcze w 1935 r). Często były podwójne, raz jako nazwa majątku z którego osada powstała a drugi raz jako nowa nazwa osady bądź miejscowej pobliskiej wsi. Brak nam szczególnie określenia bliższego położenia osad. W dokumentacji archiwalnej nie podaje się często nawet gmin. Dlatego postanowiliśmy zwrócić się dodatkowo w tej sprawie do naszych czytelników.

Wszystkich, którzy są w posiadaniu konkretnych informacji dotyczących bliższej lokalizacji znanych im osad, bardzo prosimy o nadesłanie ich (w trybie pilnym) na adres naszego Stowarzyszenia. Bardzo zależy nam na dokładnych nazwach osad, gmin, powiatów oraz określenia bliższego położenia osady (np. 10 km na zachód od Lucka).

Według sprawozdania z działalności Wydziału Osad Żołnierskich Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w 1929 r osad było 1400. Wszystkie te osady poddano lustracji przez powołane w tym celu Komisje Lustracyjne. Lustracja miała na celu stwierdzenie stanu zagospodarowania działek w poszczególnych osadach. Wydaje się, że w następnych latach nowych osad już nie tworzone (w archiwum brak materiałów z dalszych lat). Działki przydzielano sporadycznie i głównie w miejsce osadników pozbawionych nadziału (na skutek nie zagospodarowania działek). W 1929 r nadzielono w ten sposób 126 nowych osadników.

Z materiałów archiwalnych udało się wynotować tylko 1100 osad a więc o 300

mniej niż wykazano w sprawozdaniu lustracyjnym z 1929 r.

Być może, po naszym apelu, uda się dzięki naszym czytelnikom zarejestrować dalsze osady, co zmniejszy tę różnicę.

Z wyżej wymienionego sprawozdania wynika także, że do 1929 r nadzielono ogółem 7737 osadników z czego 5415 (69 %) otrzymało już akty nadawcze.

Jeśli chodzi o akty nadawcze, to stosunkowo niski ich % wynikał z bardzo nieraz skomplikowanych sytuacji prawnych majątków przejętych przez państwo do parcelacji na osady wojskowe. Główne przyczyny to trudności z identyfikacją właścicieli, roszczenia właścicieli, zadłużenia majątków oraz brak państwowych funduszy na spłatę długów. Uporządkowanie tych spraw przeciągało się w czasie i przedłużało termin nadania aktów własności.

Ilość nadzielonych osadników, według tegoż sprawozdania odbiega od ilości wykazanej w Indeksie Nazwisk Osadników z archiwum. Z wstępnych wyników analizy tegoż indeksu wynika iż do 1930 r nadzielonych było ok. 10500 osadników. Indeks ten wymaga jednak jeszcze szczegółowego przeanalizowania i wyeliminowania powtarzających się w nim nazwisk.

Ustalenie dokładnej liczby zarówno osad jak i osadników wydaje się już sprawą nie wykonalną. Brak na ten temat ścisłej dokumentacji. W różnych dokumentach podaje się różne informacje. Możemy ustalić jedynie dane bardzo przybliżone i tylko z pomocą ludzkiej pamięci.

Osady były zlokalizowane w 7 województwach i 48 powiatach.

Województwo wileńskie

Powiaty: Wilno, Świeciany, Oszmiana, Brasław, Wilejka, Postawy, Mołodeczno, Dzisna, Smurgonie.

Województwo nowogródzkie

Powiaty: Nowogródek, Baranowicze, Lida, Nieśwież, Słonim, Stołpce, Wołożyn, Nowojelnia.

Województwo białostockie

Powiaty: Grodno, Wołkowysk, Szczuczyn, Augustów, Suwałki.

Województwo poleskie

Powiaty: Brześć, Drohiczyn, Kamień Koszyrski, Kobryń, Kosów Poleski, Łunnica, Stolin, Pińsk, Pruzany.

Województwo wołyńskie

Powiaty: Luck, Dubno, Horochów, Kostopl, Kowel, Krzemieniec, Luboml, Równe, Włodzimierz, Zdołbunów, Sarny, Uściług.

Województwo tarnopolskie

Powiaty: ? (osady Cezarówka, Proszowa, Sodówka).

Województwo Lubelskie

Powiat Hrubieszów.

W następnym numerze *KRESOWYCH STANIC* poinformujemy Czytelników o wyniku naszego apelu dotyczącego bliższej lokalizacji osad i dalszych pracach związanych z mapą osad.